

Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 (RPOWP), jako jedną z osi priorytetowych wskazano *rozwój turystyki i kultury*. Jej celem był wzrost atrakcyjności i konkurencyjności turystycznej województwa podlaskiego. Skuteczność i efektywność wsparcia inwestycyjnego, udzielonego w ramach priorytetu, stała się przedmiotem ewaluacji „**WPLYWU PROJEKTÓW Z ZAKRESU TURYSTYKI I KULTURY NA ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY REGIONU**”. W trakcie realizacji prac badawczych przeprowadzono kompleksowe analizy różnych aspektów gospodarki turystycznej w województwie, w których wykorzystano szeroki zestaw jakościowych i ilościowych metod badawczych, w tym badania *Delphi* ekspertów. Bezpośrednią ocenę skuteczności projektów zrealizowanych w ramach RPOWP, poprzedziły analizy kontekstowe, pozwalające na kompleksowe spojrzenie na uwarunkowania rozwoju turystyki w regionie oraz ich wpływ na atrakcyjność i konkurencyjność turystyczną województwa. Potencjał województwa został również porównany do potencjału innych regionów w kraju i całej Unii Europejskiej. Wkład turystyki w PKB województwa został oceniony w ramach pionierskich badań nad Rachunkiem Satelitarnym Turystyki (RST). Całościowa diagnoza pozwoliła lepiej zrozumieć siłę i zasięg oddziaływania funduszy unijnych na ten sektor gospodarki województwa.

W ramach wsparcia z RPOWP 2007-2013, w obszarze Działania 3.1. *Wzrost atrakcyjności turystycznej regionu* zrealizowano 59 projektów. Z Działania 3.2. *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej* zrealizowano 50 projektów. W Działaniu 6.3. *Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego* zrealizowano 14 projektów. W ramach realizowanych projektów wsparcie finansowe z RPOWP otrzymało 39 obiektów noclegowych, 7 obiektów gastronomicznych, 4 centra wystawienniczo-konferencyjne, 14 obiektów małej infrastruktury turystycznej, 14 obiektów infrastruktury rekreacyjnej i 11 obiektów infrastruktury sportowej, 6 obiektów o funkcji uzdrowiskowej, 11 obiektów kultury, 14 obiektów zabytkowych odrestaurowano i zmodernizowano. Ponadto wsparcie otrzymało 11 kampanii promocyjnych promujących region podlaski. Przy wielu powstałych inwestycjach otwarto punkty informacji turystycznej. Łącznie, w ramach 123 zakontraktowanych projektów z zakresu turystyki i kultury wydatkowano kwotę 1 204 436 205,15 zł, co stanowi 10,36% wartości środków zainwestowanych w regionie (wartość projektów ogółem), w ramach RPOWP 2007-2013. Założenia Programu, dotyczące liczby wspartych projektów zostały w pełni zrealizowane (przedstawione dane wskazują na wsparcie jednego projektu więcej niż przewidywały to założenia).

Z punktu widzenia oceny systemu zarządzania RPOWP dla działania 3.1, 3.2 oraz 6.3 korzystając z mierników nakładów finansowych stwierdzono, że wskaźnik efektywności systemu zarządzania obliczony jako wynik (określony w pieniądzu wartością powstałych produktów - wartość inwestycji zrealizowana) do nakładu (wartość współfinansowania z RPOWP), czyli 1 204 436 205,15 zł / 526 802 381,18 zł wynosi 2,2863. To znaczy, że jedna jednostka pieniężna środków z RPOWP 2007-2013, z działania 3.1, 3.2. oraz 6.3, przyczyniła się do obrotu 2,29 jednostek pieniężnych.

Wskaźnik sprawności systemu zarządzania (określany jako instrument pobudzenia działalności inwestycyjnej) obliczony jako stosunek nakładów inwestorów do nakładów dotacji, czyli 677 633 824 zł / 526 802 381,18 zł wynosi 1,2863. Oznacza to, że jedna jednostka pieniężna dotacji przyczyniła się do wygenerowania dodatkowych 1,29 jednostek pieniężnych inwestorów.

Z działań realizowanych w ramach wsparcia turystyki i kultury zakontraktowano łącznie 802 pełne etaty pracy. Według stanu na dzień 15.03.2014 r., dla ukończonych inwestycji, liczba już utworzonych, wyniosła 541 etatów pracy (EPC). Największą liczbę miejsc pracy wygenerowały obiekty noclegowe, realizowane przez sektor prywatny. W przypadku inwestycji sektora publicznego, najwyższy wskaźnik tworzenia miejsc pracy miał związek z inwestycjami w obiekty rekreacyjne:

- 1) parki wodne: w Łomży (38 miejsc pracy), Michałowie (16 miejsc pracy), Hajnówce (30 miejsc pracy), aquapark w Suwałkach (51 miejsc pracy),
- 2) obiekt umożliwiający rozwój turystyki zdrowotnej w powiecie wysokomazowieckim (34 miejsca pracy),
- 3) sala koncertowo-teatralna w Suwałkach (15,5 etatów pracy).

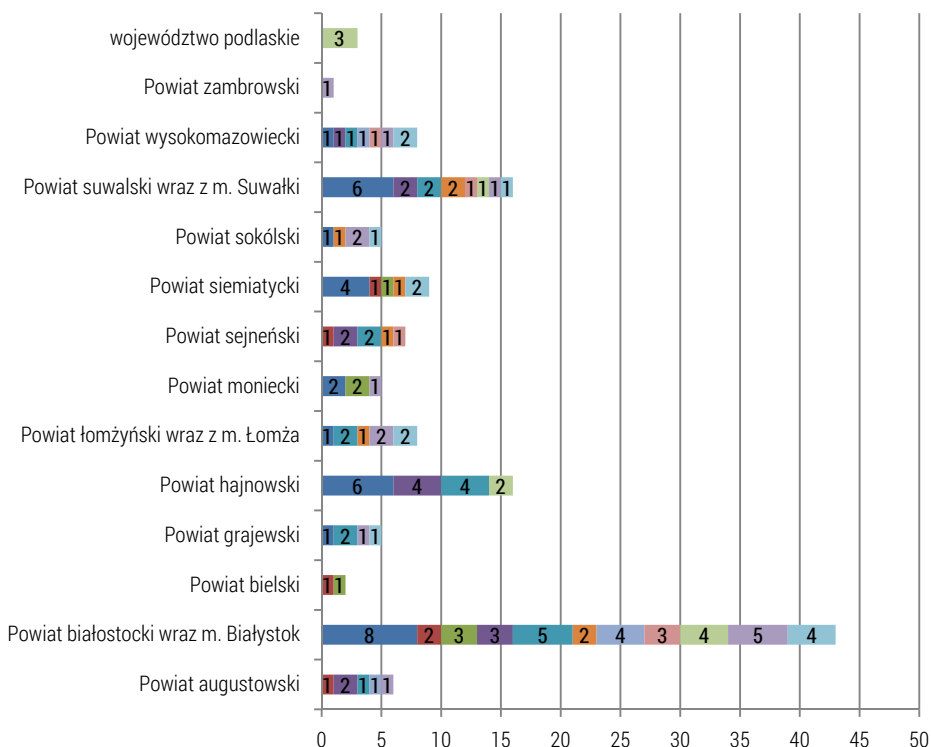
Najmniejszy wpływ na powstawanie miejsc pracy miały inwestycje związane z tworzeniem obiektów sportowych (kompleksy boisk, hale sportowe), a następnie obiekty kultury.

W próbie 25 przebadanych przedsiębiorstw, które otrzymały wsparcie z RPOWP 2007-2013, z Działania 3.1 oraz 3.2:

- 10 podmiotów zwiększyło powierzchnię swoich obiektów o 15 828,49 m²,
- 12 podmiotów badanych zwiększyło swoje zasoby o 654 miejsca noclegowe.

Największą liczbę inwestycji oraz najbardziej zróżnicowane ich typy zrealizowano w powiecie białostockim wraz z miastem Białystok (11 wyodrębnionych typów inwestycji). Zróżnicowane typy przedsięwzięć zrealizowano również w powiecie suwalskim wraz z miastem Suwałki (łącznie 8 typów inwestycji, realizujących 16 inwestycji), wysokomazowieckim (łącznie 7 typów inwestycji, realizujących 8 inwestycji). Nieco mniejszą różnorodność typów zrealizowanych inwestycji zaobserwowano w powiecie augustowskim (łącznie 5 typów inwestycji, realizujących 6 inwestycji), w powiecie łomżyńskim wraz z miastem Łomża (łącznie 5 typów inwestycji, realizujących 8 inwestycji), siemiatyckim (łącznie 5 typów inwestycji, realizujących 9 inwestycji) oraz sejneńskim (łącznie 5 typów inwestycji, realizujących 7 inwestycji). Szczegółowy rozkład typów i liczby inwestycji zaprezentowano na rys. 1).

- baza noclegowa
- baza gastronomiczna
- centra wystawienniczo - konferencyjne
- publiczna mała infrastruktura turystyczna
- publiczna infrastruktura rekreacyjna
- publiczna infrastruktura sportowa
- uzdrowiska
- system informacji turystycznej
- promocja
- obiekty kultury
- restauracja zabytków i modernizacja muzeów

Rys. 1. Rozkład przestrzenny realizowanych inwestycji współfinansowanych z RPOWP według typów

Zrealizowane inwestycje miały korzystny wpływ na dużą dynamikę przemian w województwie podlaskim w latach 2007-2013. Szczegółowa analiza kondycji przedsiębiorstw wskazuje, że dotowane przedsiębiorstwa, w większości (66,67% badanych) zanotowały efektywność inwestycji (nakłady do efektów) na poziomie średnim dodatnim. Zdecydowana mniejszość (23,81% badanych) oceniła te efekty na poziomie niskim dodatnim. Analiza poziomu zysków, rentowności i przychodów, podmiotów objętych

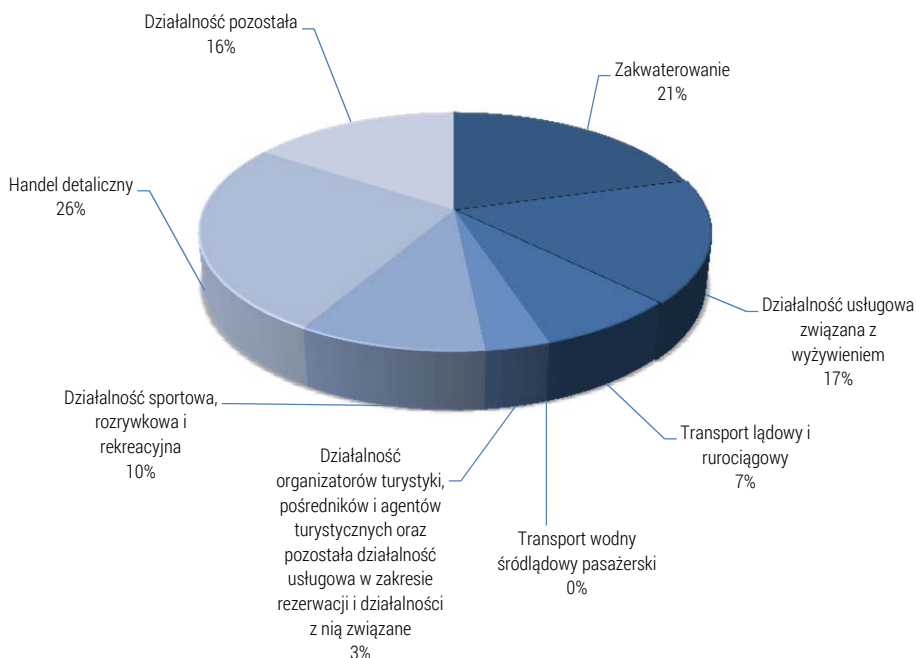
interwencją publiczną, wykazała zmiany wzrostowe w tej kategorii, w 19 (z 25 badanych) dotowanych przedsiębiorstw. Wzrost sprzedaży zanotowało 52% badanych przedsiębiorstw, jednak w tym, tylko 66% przedsiębiorstw ten wzrost utrzymało lub zwiększyło w okresie trzech lat od zakończenia inwestycji.

O wzroście przychodów przedsiębiorstw dotowanych zdecydowała poprawa jakości usług (80,95% badanych), wzrost sprzedaży usług (76,19% badanych) oraz poszerzenie oferty sprzedawanych usług (52,38% badanych). Tylko w trzech podmiotach (14,29%) na wzrost przychodów miał wpływ wzrost cen usług. Podobnie wzrost zysków, zdaniem badanych, spowodowany był w zdecydowanej większości wzrostem liczby sprzedanych usług (85%), wzrostem różnorodności sprzedawanych usług (55% badanych), jak również wzrostem wydajności pracy (35% badanych), obniżeniem kosztów stałych (25% badanych). Wzrost liczby korzystających z usług zanotowały cztery podmioty (16%). Zatem przedsiębiorstwa wskazują, że kondycję finansową zawdzięczają bardziej rozszerzeniu zakresu świadczonych usług i podniesieniu ich jakości niż wzrostowi liczby turystów.

Inwestycje zrealizowane dzięki wsparciu z RPOWP „... *podniosły, jakość świadczonych usług w regionie i wszystkie pozostałe podmioty, chcąc z nami konkurować i utrzymać się na rynku turystycznym, musiały podnieść jakość swoich usług*”. Należy zauważyć, że pośrednio, dotacje publiczne miały istotny wpływ na poziom usług świadczonych w całym sektorze usług turystycznych, co jest zgodne z założeniami osi priorytetowej *rozwój turystyki i kultury*.

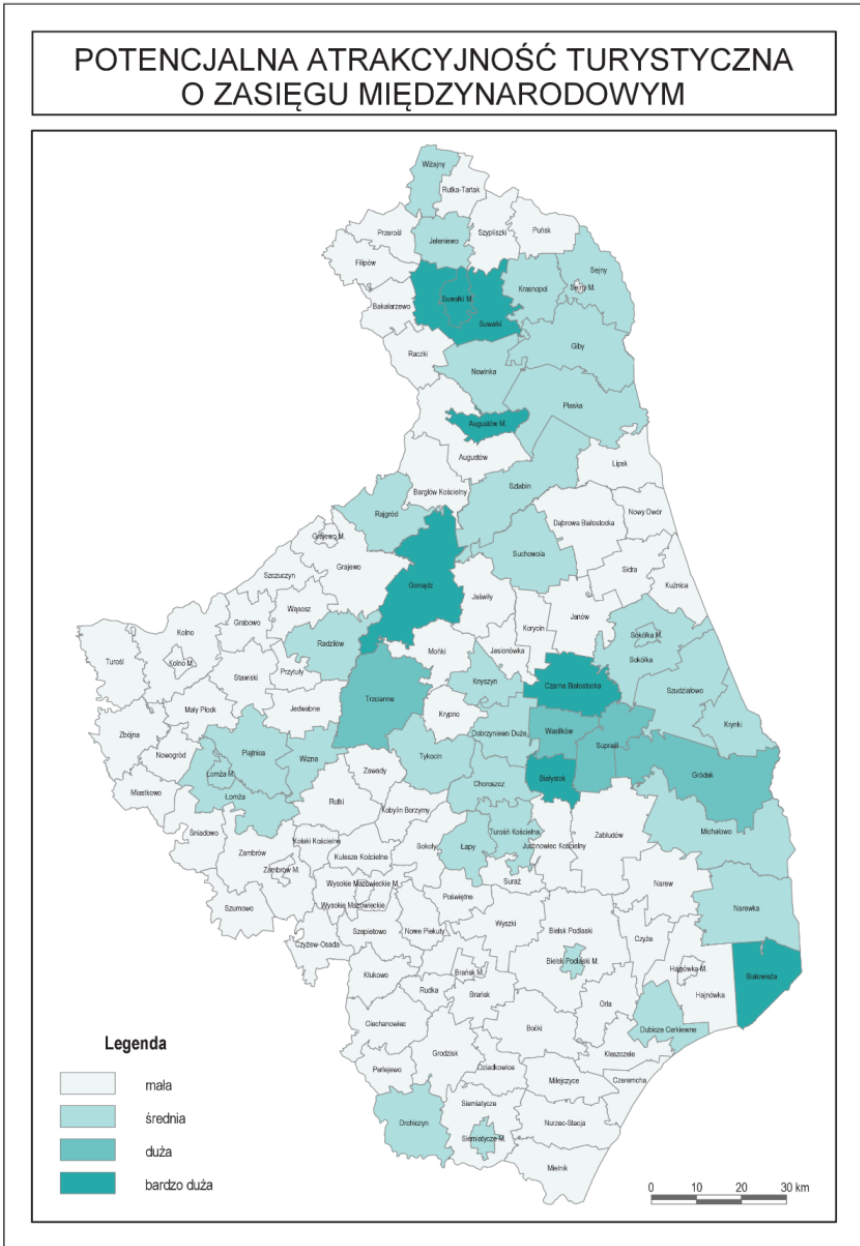
Najważniejsze zmiany w badanym sektorze, w latach 2007-2013, nastąpiły w zakresie wzrostu liczby przyjazdów nierezydentów (cudzoziemców) oraz wzrostu liczby hoteli, w szczególności trzygwiazdkowych. Ponadto, na przestrzeni siedmiu lat, zanotowano dodatnie saldo dynamiki wzrostu liczby przedsiębiorstw w branży turystycznej, głównie w zakresie bazy noclegowej, natomiast liczba obiektów gastronomicznych nieznacznie spadała. Wzrosła atrakcyjność turystyczna regionu, w szczególności, w związku ze wzrostem możliwości rozwoju turystyki kwalifikowanej, rekreacyjnej oraz krajoznawczej. Ocena wkładu turystyki w gospodarkę województwa pokazała, że najwyższą wartość dodaną w sektorze turystyki generuje zakwaterowanie i gastronomia, a w dalszej kolejności działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna (rys. 2). Dużą rolę odgrywają także zakupy dokonywane przez wszystkie grupy odwiedzających województwo w celach turystycznych, dokonywane przez rezydentów (mieszkańców województwa i pozostałych części kraju) oraz nierezydentów (obcokrajowców). Mimo wysokiego udziału wydatków na zakupy (26% w ogólnej strukturze wydatków) aktywność związana z ich dokonywaniem nie stanowi głównego celu podróży do regionu. W strukturze segmentów turystycznych, turystyka zakupowa stanowi udział zaledwie na poziomie 0,8%.

Wydatki odwiedzających region, przyczyniły się ogółem do utrzymania około 6 tys. miejsc pracy w województwie, w różnych branżach, a zwłaszcza w usługach związanych z żywnością (2,1 tys. miejsc pracy).

Rys. 2. Struktura turystycznej wartości dodanej w województwie podlaskim według rodzaju działalności

Rozwój turystyki w regionie oparty jest na potencjale turystycznym o randze międzynarodowej (o czym decyduje m. in. cenność, rzadkość, unikatowość, czy nadanie międzynarodowego statusu np. konwencją międzynarodową), na bazie którego uprawiane są różnorodne formy aktywności turystycznej zarówno przez turystów krajowych, jak i międzynarodowych (mapa 1). Aktywności te w zdecydowanej większości związane są z zasobami leśnymi oraz wodnymi – spacerowanie, kąpiele, amatorskie uprawianie sportów wodnych, wędkarstwo. W trakcie pobytu w regionie, odwiedzający chętnie korzystają również z możliwości zwiedzania zabytkowych obiektów i miejscowości, muzeów, galerii, udziału w imprezach kulturalnych, koncertach, festiwalach i spotkaniach towarzyskich, uprawiania turystyki rowerowej i pieszej oraz wypoczynku u rodziny.

Mapa 1. Rozkład przestrzenny potencjału turystycznego o randze międzynarodowej

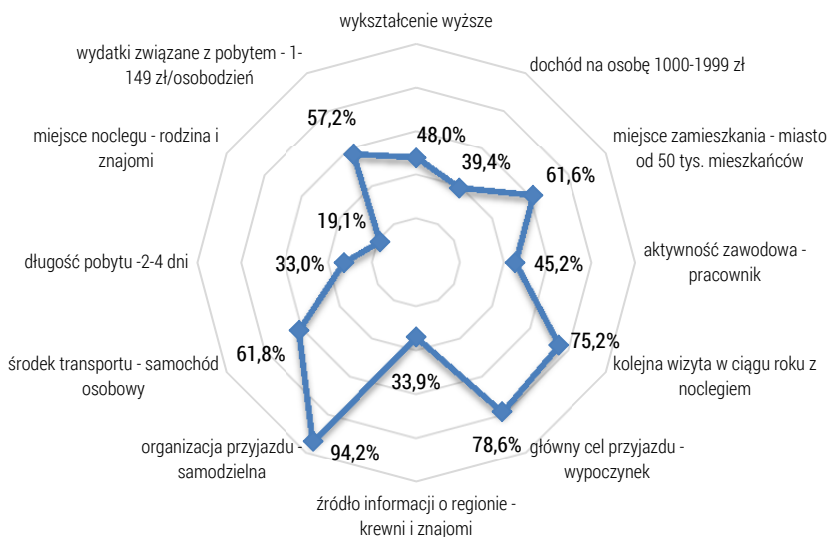
Przeprowadzone badania ankietowe odwiedzających region pozwoliły na zbudowanie ich profili i określenie sylwetki docelowego nabywcy na okres najbliższych 5-7 lat. Wyniki analiz wskazują, iż ofertę turystyczną należy tworzyć dla turysty indywidualnego, uprawiającego różnorodne formy turystyki. Główną z nich jest turystyka wypoczynkowa, stanowiąca 69,8% udziału wśród wszystkich segmentów odwiedzających województwo podlaskie. Duży udział mają również odwiedziny u rodziny i znajomych (10,6%), turystyka kwalifikowana i rekreacja (9,1%) oraz kulturowa (7,0%). Segment turystyki religijnej (1,3%), zakupowej (0,8%), tranzytowej (0,4%), biznesowej (0,3%) oraz zdrowotnej (0,3%) obecnie stanowią bardzo mały udział. Rozkład uprawianych przez odwiedzających form turystyki zaprezentowano na rys. 4.

Typowy wypoczywający w województwie podlaskim, to poza mieszkańcem regionu, mieszkaniec województwa mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego. W przypadku obcokrajowców: Białorusi, Niemiec lub Litwy. Jest to najczęściej osoba w przedziale wiekowym od 25 do 54 lata (wiek jest bardzo zróżnicowany), posiadająca wykształcenie wyższe, aktywna zawodowo. Jej dochód, przypadający na osobę w rodzinie z dziećmi, kształtuje się w granicach 1000-1999 zł. Profilowy odwiedzający województwo podlaskie odwiedza je po raz kolejny, przebywając na jego terenie i korzystając z noclegu. W regionie spędza głównie od 2 do 4 dni. Jego wydatki związane z pobytem w regionie nie przekraczają 149 zł w przeliczeniu na osobodzień (rys. 3). W przypadku obcokrajowców największy udział w strukturze mają wydatki zwierające się w przedziale od 100 do 399 zł.

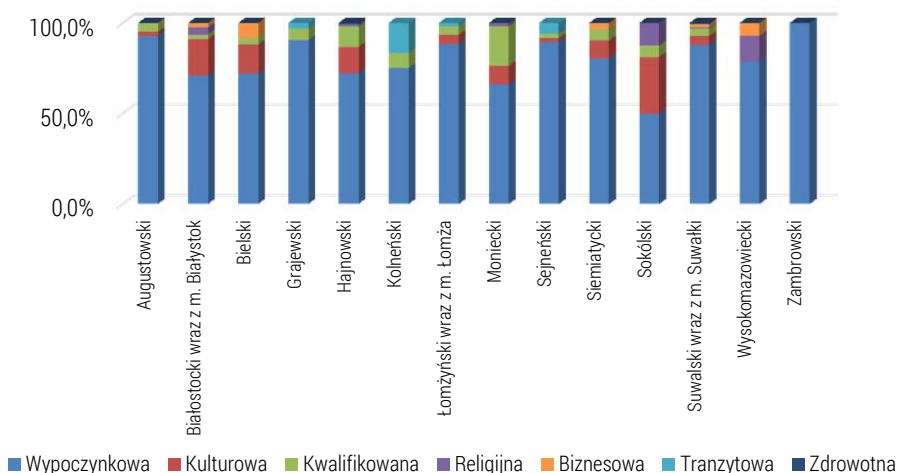
Mieszkańcy województwa podlaskiego, wyjeżdżają poza region, do innych województw w kraju, najczęściej 1 raz w roku, na 2 do 4 dni, głównie w lipcu i sierpniu. Województwami najczęściej odwiedzanymi są: pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz małopolskie. Celem ich podróży jest zwiedzanie, a także odwiedziny u rodziny i znajomych. Roczne wydatki związane z krajową aktywnością turystyczną nie przekraczają 999 zł na osobę. W przypadku podróży zagranicznych, mieszkaniec województwa najczęściej wyjeżdża do Niemiec i na Litwę, wyjazd trwa 5 lub więcej dni, a roczne wydatki kształtują się w granicach od 500 do 2500 zł na osobę.

Przyszłościowy segment turystyczny (najbardziej prawdopodobny profil przyszłościowego odwiedzającego województwo podlaskie) określono na podstawie preferencji osób w wieku od 25 do 34 lat, które odwiedziły region co najmniej 3 razy, przy założeniu, że będą one w przyszłości charakteryzowały się zachowaniami lojalnościowymi. Przyszłościowy uczestnik turystyki w województwie podlaskim to, oprócz mieszkańca regionu, mieszkaniec regionu mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego. W przypadku obcokrajowców głównie Białorusi, Litwy i Niemiec. Jest to osoba, której obecny dochód przypadający na osobę kształtuje się w granicach od 1 000 zł do 2 999 zł. Województwo podlaskie, odwiedza po raz kolejny, z noclegiem, pozostając na jego terenie od 2 do 7 dni. Do regionu przybywa przede wszystkim w celach wypoczynkowych, przy czym w ich trakcie chętnie spaceruje, plażuje, korzysta z kąpielisk oraz zwiedza ciekawe miejscowości i zabytkowe obiekty. Uprawia również amatorsko sporty wodne. Jego wydatki związane z pobytem w regionie obecnie nie przekraczają 99 zł w przeliczeniu na osobodzień.

Analiza pozycji konkurencyjnej turystyki województwa podlaskiego obejmowała porównanie do pozostałych 15 województw oraz do regionów Unii Europejskiej (na poziomie NUTS 2).

Rys. 3. Typowy odwiedzający województwo podlaskie

Rys. 4. Uprawiane przez odwiedzających formy turystyki według powiatów

Głównymi czynnikami konkurencyjności, w kontekście przedmiotu badania województwa podlaskiego, są: najniższy poziom zanieczyszczenia powietrza spośród wszystkich regionów Polski oraz duży udział cudzoziemców (około 25%) wśród turystów przyjeżdżających na teren województwa.

Dociekania porównawcze w zakresie pozycji województwa podlaskiego na tle regionów Unii Europejskiej wykazały również niski poziom jego konkurencyjności w stosunku do zdecydowanej większości regionów. Dotyczy to zarówno liczby obiektów i miejsc noclegowych, jak i podróży rezydentów i nierezydentów. Porównanie do wybranych regionów europejskich wskazało, że za głównego konkurenta województwa podlaskiego należy uznać region Olički na Litwie, którego główną atrakcją są Druskienniki.

Wyniki badań eksperckich przeprowadzonych metodą delficką pokazały (podobnie jak badania ankietowe i metodą RST), że pomimo stosunkowo niskiego poziomu konkurencyjności całego województwa, można wskazać na kilka kierunków, w których działalność turystyczna powinna się rozwijać. Eksperti uznali, że ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe, powinny zostać zlokalizowane przede wszystkim w Augustowie (84,6%) i Białowieży (53,8%). W dalszej kolejności wskazali Supraśl i Hajnówkę. Należy zauważyć, że ustanowienie Hajnówki, jako głównego ośrodka turystycznego na obszarze Puszczy Białowieskiej, ze względu na jej położenie geopolityczne, może w znacznym stopniu przyczynić się do kanalizacji ruchu turystycznego, co pozytywnie wpłynie na rozwój przyległych gmin Puszczy Białowieskiej, które posiadają bardzo wysoki potencjał turystyczny. Poza tym, głównym celem podróży, w tym krajoznawczych i biznesowych, pozostaje miasto Białystok, co uzasadnia jego rolę jako jednostki wiodącej w regionie. Do inwestycji, które mogłyby podwyższyć poziom jakości i kompleksowości świadczonych usług dla turystów, eksperci zaliczyli stworzenie obiektów gastronomicznych o charakterze regionalnym (69,2%), wybudowanie obiektów noclegowych o wysokim standardzie (głównie hoteli cztero- i pięciogwiazdkowych) (61,5%) oraz obiektów świadczących usługi uzdrowiskowe i sanatoryjne (61,5%).

Szeroko zakrojone badania pozwoliły na sprecyzowanie rekomendacji o charakterze operacyjnym, kluczowym i horyzontalnym. Jedną z najważniejszych rekomendacji, dotycząca dalszych działań obejmuje przygotowanie *koncepcji zagospodarowania turystycznego województwa podlaskiego* i podporządkowanie jej celom wszelkich działań wspierających rozwój turystyki. Koncentracja przestrzenna wsparcia przyczyni się do wzrostu zagospodarowania turystycznego poszczególnych ośrodków turystycznych. Jednym z głównych zaleceń panelu ekspertów jest aktywna współpraca w kwadrze przedsiębiorstwo – administracja – nauka – organizacje non profit w celu przygotowania i realizacji tej koncepcji.

Podsumowując, należy uznać, że województwo podlaskie powinno koncentrować swoje działania związane z zagospodarowaniem turystycznym na obszarach o najwyższym potencjale turystycznym i podstawowym znaczeniu wizerunkowym. Oznacza to szanse wpisania się w nurt popytu na prozdrowotne formy stylu życia, którymi zainteresowane są szczególnie osoby wykształcone, mieszkające w miastach, co odpowiada zidentyfikowanemu profilowi odwiedzających województwo i obserwowanym trendom zachowań turystycznych.

Wkład turystyki w wartość dodaną wytworzoną w województwie składa się z dwóch elementów: wartości dodanej wytworzonej dzięki obsłudze odwiedzających, przebywających na terenie województwa (zakwaterowanie, gastronomia, wynajem samochodów, usługi kulturalne i rekreacyjne, handel detaliczny) oraz wartości dodanej wytworzonej przez przedsiębiorstwa obsługujące odwiedzających, które są zlokalizowane na terenie województwa, ale mogą obsługiwać także osoby, które na jego terenie nie przebywały (biura podróży i przedsiębiorstwa transportowe). Turystyczna wartość dodana brutto wyniosła 377 mln PLN, co stanowiło 1,25% wartości dodanej wypracowanej w województwie w 2011 r. Dla porównania wielkość turystycznej wartości dodanej wytworzonej w Polsce, w 2011 r. wyniosła 19 544,93 mln PLN, co stanowiło 1,46% krajowej wartości dodanej. Oznacza to, że wkład ten był niższy niż przeciętny dla kraju, przy czym udział województwa w turystycznej wartości dodanej Polski wyniósł 1,93%. Jeśli chodzi o strukturę wytworzonej turystycznej wartości dodanej, to odbiegała ona od krajowej, gdyż 58,4% wytworzono w charakterystycznych, turystycznych rodzajach działalności, a resztę w handlu detalicznym i pozostałych rodzajach działalności związanej z turystyką. Odpowiednie wartości dla kraju, to 66% i 34%. Wyniki te można interpretować jako wskazówkę, że rynek turystyczny w województwie podlaskim znajduje się we wstępnej fazie rozwoju i zakupy odwiedzających, w tym nierezydentów, są na tyle duże, że nie są równoważone przez sprzedaż charakterystycznych usług turystycznych. Oszacowany turystyczny PKB w województwie w 2011 roku wyniósł 466 mln PLN i stanowił 1,36% PKB województwa. Był zatem niższy niż krajowy, który wyniósł 1,6%. Podatki dochodowe od osób fizycznych w turystycznych rodzajach działalności wyniosły w 2011 roku 27,56 mln PLN, z czego bezpośredni efekt obsługi ruchu turystycznego to 8,74 mln PLN czyli 31,7%. Wpływy z podatku CIT, w omawianych rodzajach działalności, wyniosły 1,56 mln PLN, z czego bezpośrednio na turystykę przypadało 0,61 mln PLN. Oszacowane spożycie turystyczne na terenie województwa podlaskiego wyniosło 971,56 mln PLN, co stanowiło 2% spożycia turystycznego ustalonego na podstawie RST dla Polski za 2011 r.